

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Географічний факультет
Кафедра географії України

Завідувач кафедри
_____ проф. Лозинський Р.М.

“ ___ ” _____ 2023р.

**«Поєднання традиційних й інноваційних методів як передумова
ефективного вивчення географії України в закладах середньої
освіти »**

Магістерська робота

Предметна спеціальність 014.7 Середня освіта
(Географія) Освітньо-професійна програма
«Середня освіта. Географія»

Виконала: студ. ГРОМ-21з

Шулятицька М.А.

_____
(підпис)

Науковий керівник:
проф. Дністрянський М. С.

_____
(підпис)

ЛЬВІВ - 2023

Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет географічний
Спеціальність середня освіта «Географія»

Кафедра географії України
«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри
_____ проф. Лозинський Р.М.
«__» _____ 2023 р.

З А В Д А Н Н Я
на дипломну роботу
Шулятицької Марини Андріївни

1. Тема дипломної роботи: «Поєднання традиційних й інноваційних методів як передумова ефективного вивчення географії України в закладах середньої освіти», затверджена на Вченій раді факультету від «26» червня 2023 р. № 6
2. Терміни подання закінченої роботи грудень 2023 р.
3. Вихідні дані до роботи: літературні, статистичні та Інтернет-джерела, матеріали власних досліджень.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань для розробки):
Діагностика початкового рівня сформованості пізнавальних інтересів школярів. Аналіз навчальних програм з географії. Розкрити сутність традиційних й інноваційних методів.
5. Перелік графічного матеріалу: таблиці.

6. Консультації по роботі з зазначенням розділів, які належать до них

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Дністрянський М.С.		
2	Дністрянський М.С.		
3	Дністрянський М.С.		
Висновки	Дністрянський М.С.		

7. Дата видачі завдання _____

Керівник _____

Завдання прийняв до виконання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Найменування етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів дипломної роботи	Примітка, підпис
1	Розділ I	липень-серпень 2023	
2	Розділ II	вересень 2023	
3	Розділ III	листопад 2023	
4	Висновки	початок грудня 2023	
5	Підготовка вступу	початок грудня 2023	
6	Висновки	початок грудня 2023	

Студент-дипломник _____

Керівник дипломної роботи _____

АНОТАЦІЯ

Шулятицька М.А. Поєднання традиційних й інноваційних методів як передумова ефективного вивчення географії України в закладах середньої освіти. Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Географія)». Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2023.

Розкрито сутність традиційних й інноваційних методів. Проаналізовано особливості поєднання методів у вивченні географії України у школі. Визначено переваги і недоліки традиційних і інноваційних методів. Розроблено методичні рекомендації для вчителів, пропозиції щодо підготовки вчителів до використання інноваційних методів, запропоновано рекомендації для вдосконалення навчальних програм та підручників з географії. Опрацювання сучасних інтерактивних технологій навчання та цифрових засобів при вивченні географії України в школах.

Ключові слова: традиційні й інноваційні методи, географія України, середня школа, вчитель, учень, освіта, навчальний процес.

ANNOTATION

Shulyatskaya M.A. **The combination of traditional and innovative methods as a prerequisite for effective study of the geography of Ukraine in secondary education institutions.** Manuscript.

Qualification work for obtaining the Master's degree for educational and professional program "Secondary Education (Geography)". Lviv Ivan Franko National University. Lviv, 2023.

The essence of traditional and innovative methods is revealed. The peculiarities of the combination of methods in studying the geography of Ukraine at school are analyzed. Advantages and disadvantages of traditional and innovative methods are determined. Methodological recommendations for teachers, proposals for training teachers to use innovative methods, recommendations for improving curricula and textbooks in geography have been developed. Development of modern interactive learning technologies and digital tools when studying the geography of Ukraine in schools.

Keywords: traditional and innovative methods, geography of Ukraine, secondary school, teacher, student, education, educational process

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ.....	10
1.1. Огляд традиційних та інноваційних методів навчання географії.....	10
1.2. Переваги і недоліки традиційних і інноваційних методів.....	13
РОЗДІЛ 2. ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ І ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ.....	16
2.1. Адаптація традиційних методів до сучасного контексту.....	16
2.2. Інтеграція технологій у навчальний процес. Роль інтерактивних методів навчання.....	20
2.3. Використання проектної роботи та практичних вправ.....	22
РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОЄДНАННЯ МЕТОДІВ У ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ.....	29
3.1. Інноваційні методи навчання для учнів з особливими освітніми потребами.....	29
3.2. Застосування інноваційних методів в умовах пандемії та воєнного стану.....	37
3.3. Вплив поєднання методів на мотивацію та академічну успішність учнів.....	40
3.4. Оцінка ставлення вчителів та учнів до поєднання методів.....	42
РОЗДІЛ 4. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	45
4.1. Розроблення методичних рекомендацій для вчителів.....	45
4.2. Пропозиції щодо підготовки вчителів до використання інноваційних методів.....	50
4.3. Вдосконалення навчальних програм та підручників з географії.....	53
4.4. Заохочення співпраці між вчителями та науковцями.....	55
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ЛІТЕРАТУРИ.....	59

ВСТУП

Останнім часом спостерігається значне зниження інтересу до географії як предмету. Географія, у свою чергу, - є окремим шкільним предметом, у якому всебічне знання фізики, хімії, літератури та історії, математики і біології. Підвищити інтерес до теми, активізувати діяльність учнів на уроці – завдання кожного вчителя географії.

Однією з характеристик сучасної системи освіти є пошук найкращої відповідності між усталеними традиціями та вкладами інновацій, пошук нових, більш ефективних методів навчання.

Актуальністю теми є швидкий темп розвитку технологій вимагає адаптації методів викладання до нових можливостей. Використання сучасних технологій, таких як віртуальні тури, ГІС, може значно покращити сприйняття та розуміння географічних аспектів України. Інноваційні методи часто є більш захопливими для учнів, сприяють активній участі, розвивають критичне мислення та допомагають зберегти інтерес до предмета.

Поєднання традиційних та інноваційних підходів дозволяє забезпечити комплексне вивчення географії. Традиційні методи можуть бути використані для передачі базових знань, в той час як інноваційні методи розширюють розуміння та застосування цих знань. Використання інноваційних методів дозволяє учням отримувати навички, які є більш релевантними у сучасному світі, такі як робота з геоінформаційними системами, аналіз геоданих та інші компетенції, які можуть бути корисними в майбутньому.

Поєднання різноманітних методів дозволяє враховувати різні стилі навчання учнів, надаючи їм можливість вибирати та адаптувати свій власний навчальний процес.

Однак важливо враховувати, що успішне поєднання цих методів вимагає належної підготовки вчителів, наявності необхідних ресурсів та відповідного підходу до індивідуальних потреб учнів. Активна обговорення та

впровадження таких підходів може значно поліпшити ефективність вивчення географії в закладах середньої освіти.

Проблема традиційних методів викладання географії полягає в тому, що вони можуть бути нецікавими для учнів, що може призводити до зниження їхньої мотивації до навчання. Крім того, традиційні методи навчання часто передбачають пасивну роль учнів, що не сприяє розвитку їхніх творчих здібностей та критичного мислення.

Проблема інноваційних методів викладання географії полягає в тому, що вони вимагають від вчителя додаткової підготовки та навичок, а також певного матеріального забезпечення. Крім того, інноваційні методи навчання можуть не бути ефективними в усіх навчальних ситуаціях, наприклад, при вивченні базового матеріалу.

Оптимальним є використання в навчанні комбінації традиційних та інноваційних методів. Це дозволить вчителю досягти поставлених цілей навчання, урахувавши індивідуальні особливості учнів.

Метою дослідження є визначення оптимального підходу до вивчення географії України в закладах середньої освіти шляхом поєднання традиційних і інноваційних методів. Основна мета полягає в досягненні ефективного та глибокого засвоєння географічних знань, розвитку критичного мислення, практичних навичок та зацікавленості учнів у вивченні географії України.

Об'єктом дослідження є процес вивчення географії України в закладах середньої освіти. Це включає в себе усі аспекти, пов'язані з організацією навчального процесу, використанням різних методів та підходів, а також вплив на навчання та розвиток учнів.

Предметом дослідження є поєднання традиційних і інноваційних методів вивчення географії України в контексті середньої освіти. Це включає в себе розгляд конкретних методів, технік та засобів, які застосовуються в навчанні географії, а також їхній вплив на розуміння та усвідомлення матеріалу учнями.

Це дослідження спрямоване на розуміння оптимального підходу до навчання географії України в середній освіті, зокрема, як забезпечити найкращий збалансований використання традиційних та інноваційних методів для досягнення максимальної ефективності.

Гіпотеза дослідження може бути сформульована так:

"Поєднання традиційних і інноваційних методів вивчення географії України в закладах середньої освіти сприяє підвищенню якості навчання та розвитку учнів, забезпечуючи комплексний підхід до уроків, підвищуючи їхню зацікавленість, розуміння матеріалу та розвиваючи критичне мислення."

Отже, це дослідження спрямоване на вдосконалення процесу вивчення географії в середній освіті та розробку практичних рекомендацій для вчителів та освітніх програм.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

1.1. Огляд традиційних та інноваційних методів навчання географії

Освіта в Україні є важливим пріоритетом державної політики. Вона розглядається як основа розвитку суспільства, забезпечення конкурентоспроможності країни на світовому ринку праці та формування громадянського суспільства.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює освітню діяльність в Україні, є Закон України "Про освіту", прийнятий у 2017 році. Цей закон визначає основні принципи, завдання та напрями розвитку освіти в Україні.

Освіта в Україні стикається з низкою проблем, серед яких:

- Низький рівень якості освіти
- Недостатнє фінансування освіти
- Недосконалість нормативно-правової бази освіти
- Нестача кваліфікованих педагогічних кадрів

Уряд України впроваджує ряд реформ, спрямованих на покращення якості освіти. Серед цих реформ:

1. Впровадження Нової української школи - нового освітнього стандарту для початкової та середньої освіти
2. Децентралізація освіти - передача повноважень з управління освітою органам місцевого самоврядування
3. Впровадження інноваційних технологій у освіту

Освіта в Україні є важливою сферою, яка потребує подальшого розвитку. Впровадження реформ має сприяти покращенню якості освіти та забезпеченню її доступності для всіх громадян України.

Традиційні методи навчання географії - це методи, які використовуються в освіті протягом багатьох років і є добре відомими як вчителям, так і учням. До них відносяться:

□ **Лекція** - це усний виклад матеріалу вчителем. Лекція може бути монологом або діалогом, може включати в себе демонстрацію наочних посібників, проведення експериментів тощо.

□ **Розповідь** - це усний виклад матеріалу вчителем у більш стислі формі, ніж лекція. Розповідь може бути використана для запровадження нового матеріалу, для підбиття підсумків вивчення теми тощо.

□ **Розповідь з елементами бесіди** - це метод, який поєднує в собі розповідь вчителя з бесідою з учнями. Цей метод дозволяє вчителю краще зрозуміти, як учні сприймають матеріал, і оперативно внести корективи в свою розповідь.

□ **Бесіда** - це метод, в якому вчитель задає учням питання з метою перевірити їхні знання, розвивати критичне мислення тощо. Бесіда може бути фронтальною, груповою або індивідуальною.

□ **Самостійна робота** - це метод, в якому учні самостійно працюють над завданнями, які їм дає вчитель. Самостійна робота може бути виконана в класі, вдома або в позаурочний час.

□ **Практична робота** - це метод, в якому учні виконують практичні завдання, пов'язані з вивченням географії. Практична робота може бути проведена в класі, на природі або в лабораторії.

Традиційні методи навчання географії мають ряд переваг. Вони дозволяють вчителю швидко і ефективно донести до учнів новий матеріал, перевірити їхні знання та вміння. Однак ці методи мають і ряд недоліків. Вони можуть бути нецікавими для учнів, не сприяти розвитку їхньої творчості та критичного мислення.[16]

Інноваційні методи навчання географії - це методи, які розроблені та впроваджені в освіту порівняно недавно. Вони спрямовані на підвищення ефективності навчання, розвиток творчих здібностей учнів та їхньої здатності до самостійного пізнання. До інноваційних методів навчання географії відносяться:

□ **Метод проектів** - це метод, в якому учні самостійно планують, виконують і презентують проект з певної географічної теми. Метод дозволяє учням розвивати творчі здібності, навички самостійного пізнання, критичного мислення тощо.

□ **Метод рольових ігор** - це метод, в якому учні беруть на себе ролі певних географічних об'єктів або явищ. Цей метод дозволяє учням краще зрозуміти взаємозв'язки між різними географічними об'єктами та явищами.

□ **Метод кейсів** - це метод, в якому учні аналізують реальну географічну ситуацію і пропонують рішення для її вирішення. Метод кейсів дозволяє учням розвивати навички критичного мислення, аналізу та вирішення проблем.

□ **Метод інтерактивного навчання** - це метод, в якому учні активно взаємодіють з учителем і один з одним. Метод дозволяє учням краще засвоювати матеріал, розвивати навички спілкування та співпраці.

□ **Метод комп'ютерного навчання** - це метод, в якому учні використовують комп'ютерні програми для вивчення географії. Метод комп'ютерного навчання дозволяє учням ефективно засвоювати матеріал, розвивати навички роботи з комп'ютером.

Інноваційні методи навчання географії мають ряд переваг. Вони дозволяють зробити навчання більш цікавим і захоплюючим для учнів, сприяють розвитку їхніх творчих здібностей та критичного мислення. Однак ці методи мають і ряд недоліків. Вони вимагають від вчителя додаткової підготовки та навичок, а також певного матеріального забезпечення.[17]

Вибір методів навчання географії залежить від багатьох факторів, зокрема від цілей навчання, вікових особливостей учнів, їхніх індивідуальних здібностей тощо.

Традиційні методи навчання географії можуть бути ефективними для вивчення базового матеріалу. Інноваційні методи навчання географії можуть

бути використані для розвитку творчих здібностей учнів та їхньої здатності до самостійного пізнання.

Отже, оптимальне поєднання традиційних та інноваційних методів може створити комплексний підхід до вивчення географії, забезпечуючи глибоке розуміння матеріалу та розвиток різноманітних навичок учнів. Інноваційні методи зазвичай активізують учнів та сприяють їхньому більш глибокому засвоєнню інформації, тоді як традиційні методи можуть забезпечити стабільну основу базових знань.

1.2. Переваги і недоліки традиційних і інноваційних методів

Переваги традиційних методів:

- 1. Стабільність:** Традиційні методи добре відомі та стабільні. Вони можуть забезпечити послідовність у вивченні матеріалу.
- 2. Простота інструкцій:** Чіткі інструкції та стандартний підхід можуть полегшити організацію та проведення уроків.
- 3. Більше контролю:** Вчителі можуть легше контролювати навчальний процес та вивчення матеріалу учнями.
- 4. Мінімальні витрати на засоби:** Не вимагає значних витрат на технічні чи додаткові ресурси.
- 5. Ефективність у передачі базових знань та умінь:** Традиційні методи навчання, такі як лекція, розповідь, бесіда, практична робота, дозволяють вчителю швидко і ефективно донести до учнів новий матеріал, перевірити їхні знання та вміння.

Недоліки традиційних методів:

- 1. Низька зацікавленість:** Традиційні методи навчання можуть бути нецікавими для учнів, що може призводити до зниження їхньої мотивації до навчання, викликати втому та втрату інтересу учнів через стандартність підходу.

2. Недостатня активність учнів: Традиційні методи навчання часто передбачають пасивну роль учнів, що не сприяє розвитку їхніх творчих здібностей та критичного мислення.

3. Неспроможність задовольнити різні стилі навчання: Традиційні методи можуть не враховувати різні стилі та потреби учнів.

Переваги інноваційних методів:

1. Збільшена зацікавленість: Інноваційні методи навчання, такі як метод проектів, метод рольових ігор, метод кейсів, інтерактивне навчання, комп'ютерне навчання, дозволяють зробити навчання більш цікавим і захоплюючим для учнів.

2. Розвиток критичного мислення: Сприяє розвитку творчих здібностей учнів, їхньої здатності до самостійного пізнання та критичного мислення.

3. Індивідуалізація навчання: Дозволяє враховувати різні потреби та стилі навчання учнів.

4. Застосування сучасних технологій: Використання сучасних технологій може полегшити доступ до інформації та підвищити ефективність навчання.

Недоліки інноваційних методів:

1. Складність впровадження: Інноваційні методи навчання вимагають від вчителя додаткової підготовки та навичок, а також певного матеріального забезпечення.

2. Високі витрати: Використання нових технологій або матеріалів може призвести до високих витрат на оснащення та підтримку.

3. Неможливість врахування обмежень доступу до ресурсів: Учні можуть мати різний доступ до технічних засобів або інших ресурсів, що може впливати на рівень участі.

4. Неможливість застосування в усіх навчальних ситуаціях:

Інноваційні методи навчання можуть не бути ефективними в усіх навчальних ситуаціях, наприклад, при вивченні базового матеріалу.

Вибір методів навчання залежить від багатьох факторів, зокрема від цілей навчання, вікових особливостей учнів, їхніх індивідуальних здібностей тощо. Традиційні методи навчання можуть бути ефективними для вивчення базового матеріалу. Інноваційні методи навчання можуть бути використані для розвитку творчих здібностей учнів та їхньої здатності до самостійного пізнання.[18]

Оптимальним є використання в навчанні комбінації традиційних та інноваційних методів. Це дозволить вчителю досягти поставлених цілей навчання, урахувавши індивідуальні особливості учнів.

Обидва типи методів мають свої переваги та недоліки, і вибір між ними може залежати від конкретних потреб, ресурсів та особливостей навчального середовища. Оптимальне рішення може полягати в поєднанні обох підходів для створення різноманітного та ефективного навчального процесу.

РОЗДІЛ 2. ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ І ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

2.1. Адаптація традиційних методів до сучасного контексту

Географія - це наука про Землю і її населення. Вона вивчає склад і будову Землі, її клімат, рослинний і тваринний світ, населення, господарство та інші аспекти.

Для ефективного вивчення географії у школі необхідно використовувати різноманітні методи навчання. Це дозволить забезпечити глибоке і міцне засвоєння знань, а також розвиток пізнавальних інтересів учнів.

До основних методів навчання географії у школі відносяться:

- 1. Розповідь** - це усний виклад навчального матеріалу вчителем. Розповідь може бути інформаційною, пояснювальною, ілюстративною, проблемною. Інформаційна розповідь - це виклад основних положень навчального матеріалу. Пояснювальна розповідь - це виклад суті навчального матеріалу з поясненням його причин, наслідків та зв'язків з іншими явищами. Ілюстративна розповідь - це виклад навчального матеріалу з використанням наочних посібників. Проблемна розповідь - це виклад навчального матеріалу з постановкою перед учнями проблемних запитань або завдань.
- 2. Розповідь-пояснення** - це найбільш поширений метод навчання географії. Він дозволяє вчителю швидко і доступно донести до учнів основні положення навчального матеріалу. Розповідь-пояснення складається з двох частин: розповіді та пояснення. У першій частині вчитель викладає основний зміст навчального матеріалу, а в другій частині пояснює його суть, причини, наслідки та зв'язки з іншими явищами.
- 3. Розповідь-ілюстрація** - це метод навчання, який поєднує в собі розповідь з демонстрацією наочних посібників. Він дозволяє візуалізувати навчальний матеріал і зробити його більш зрозумілим для учнів. Розповідь-ілюстрація може бути використана при вивченні будь-якого навчального матеріалу, але особливо вона ефективна при

вивченні таких тем, як географічні карти, кліматичні діаграми, рельєфні моделі та інші.

4. **Розповідь-проблемна** ситуація - це метод навчання, який ставить перед учнями проблемне запитання або завдання. Цей метод сприяє розвитку логічного мислення та критичного ставлення до навчального матеріалу. Розповідь-проблемна ситуація може бути використана при вивченні будь-якого навчального матеріалу, але особливо вона ефективна при вивченні таких тем, як природні ресурси, природні катастрофи, економічні проблеми та інші.
5. **Розповідь-бесіда** - це метод навчання, який поєднує в собі розповідь з обговоренням навчального матеріалу з учнями. Цей метод дозволяє вчителю з'ясувати рівень розуміння матеріалу учнями та закріпити його. Розповідь-бесіда може бути використана при вивченні будь-якого навчального матеріалу, але особливо вона ефективна при вивченні таких тем, як географічні райони, природні зони, політична карта світу та інші.

Крім основних, у навчанні географії у школі також можуть використовуватися такі методи, як:

- Метод проектів - це метод навчання, який передбачає виконання учнями творчих завдань, які мають практичне значення. Метод проектів сприяє розвитку творчих здібностей та самостійності учнів.
- Метод дослідницької діяльності - це метод навчання, який передбачає виконання учнями дослідницьких робіт. Метод дослідницької діяльності сприяє розвитку пізнавальних інтересів та наукового мислення учнів.
- Метод проблемного навчання - це метод навчання, який ставить перед учнями проблемні запитання або завдання, які вимагають самостійного пошуку відповідей. Метод проблемного навчання сприяє розвитку логічного мислення та критичного ставлення до навчального матеріалу.

- Метод інтерактивного навчання - це метод навчання, який передбачає активну взаємодію учнів між собою та з учителем. Метод інтерактивного навчання сприяє розвитку комунікативних навичок та колективізму учнів. Адаптація традиційних методів до сучасного контексту включає в себе використання новаторських стратегій та технологій для забезпечення більш ефективного, захопливого та сучасного навчання. Ось деякі способи, які можна використовувати для адаптації традиційних методів:

1. Використання ІТ-засобів:

- Включення комп'ютерів, планшетів, інтерактивної дошки, відеоматеріалів та онлайн-ресурсів для збагачення уроків.
- Створення електронних презентацій, інтерактивних завдань та віртуальних екскурсій.

2. Створення інтерактивних уроків:

- Використання інтерактивних методів, таких як групові обговорення, ігри, рольові ігри для залучення учнів.
- Використання онлайн-інструментів для створення групових проектів та спільної роботи.

3. Застосування глобальних питань та проблем:

- Включення глобальних тем та актуальних питань для викладання матеріалу більш захопливим та практично значущим.
- Залучення учнів до розгляду глобальних викликів та пошуку рішень.

4. Використання соціальних мереж та обговорень:

- Залучення учнів до обговорень через соціальні мережі або онлайн-форуми для обміну ідеями та думками.
- Використання платформ для взаємодії між учнями та вчителями за межами класної кімнати.

5. Розвиток навичок критичного мислення:

- Використання критичних завдань та питань для сприяння аналітичному мисленню учнів.

- Поєднання традиційних вправ із завданнями, які вимагають критичного аналізу та самостійного дослідження.

6. Індивідуалізація та диференціація:

- Адаптація завдань та матеріалів до індивідуальних потреб та рівня знань учнів.
- Використання онлайн-платформ для індивідуалізованого навчання та забезпечення додаткових ресурсів для учнів.

7. Розвиток навичок креативності:

- Застосування творчих завдань та проектів для розвитку творчості та інноваційного мислення учнів.
- Використання технік стимулювання творчості та винахідливості.

Ось кілька прикладів адаптації традиційних методів до сучасного контексту в географії:

- **Лекція:** під час лекції можна використовувати мультимедійні презентації, які містять не лише текстову інформацію, а й відео, фотографії, інтерактивні карти тощо.
- **Розповідь:** під час розповіді можна використовувати елементи дискусії або дебатів, щоб заохотити учнів до активного обговорення матеріалу.
- **Бесіда:** під час бесіди можна використовувати інтерактивні технології, наприклад, онлайн-опитування або вікторини.
- **Самостійна робота:** під час самостійної роботи можна запропонувати учням виконати проект, наприклад, про дослідження певного географічного об'єкта або явища.

Адаптація традиційних методів до сучасного контексту передбачає узгоджений підхід до використання традиційних підходів та сучасних технологій для навчання, забезпечуючи більш ефективний та цікавий навчальний процес.[11]

2.2. Інтеграція технологій у навчальний процес. Роль інтерактивних методів навчання

Інтеграція технологій у навчальний процес є ключовим аспектом розвитку сучасної освіти. Вона дозволяє вчителям та учням використовувати інноваційні інструменти для поліпшення навчання та забезпечення більш ефективного навчального процесу(це може включати використання комп'ютерів, інтернету, мобільних пристроїв та інших технологій для надання учням доступу до інформації, ресурсів та інструментів).[7]

Нижче наведено кілька способів інтеграції технологій у навчання:

1. Використання інтерактивних дошок та екранів:

- Вчителі можуть використовувати інтерактивні дошки для проведення уроків, де учні можуть брати участь у вирішенні завдань, малюванні, розв'язуванні задач та ін.
- Застосування екранів для спільного перегляду матеріалів та обговорення концепцій.

2. Використання платформ для дистанційного навчання:

- Використання онлайн-платформ для організації дистанційного навчання та роботи над завданнями.
- Використання відеоконференцій для взаємодії між вчителем і учнями.

3. Електронні підручники та ресурси:

- Заміна традиційних підручників електронними версіями для зручності доступу та використання інтерактивних елементів.
- Використання онлайн-ресурсів для доповнення та розширення навчального матеріалу.

4. Використання мультимедійних засобів:

- Включення відеоматеріалів, аудіофайлів та інших мультимедійних ресурсів для наглядності та зрозумілості матеріалу.
- Створення відеолекцій або підтримка уроків презентаціями.

5. Гейміфікація навчання:

- Використання елементів гри для стимулювання інтересу та мотивації учнів.
- Впровадження онлайн-ігор чи платформ для виконання завдань та отримання винагород.

6. Інтерактивні вправи та завдання:

- Використання онлайн-інструментів для створення інтерактивних вправ та тестів.
- Застосування платформ для обговорення та спільної роботи над проектами.

7. Робота з віртуальною реальністю (VR) та розширеною реальністю (AR):

- Використання VR для віртуальних екскурсій, досліджень та поглибленого вивчення предмету.
- Застосування AR для створення інтерактивних елементів в реальному середовищі.

Інтеграція технологій дозволяє перейти від традиційних методів до більш інтерактивного, доступного та інноваційного навчального процесу, сприяючи розвитку ключових навичок учнів у сучасному світі.

Інтерактивні методи навчання - це методи навчання, які передбачають активну участь учнів у процесі навчання. Вони спрямовані на те, щоб зробити навчання більш цікавим, захоплюючим та ефективним.

Інтерактивні методи навчання мають ряд переваг, зокрема збільшують мотивацію учнів до навчання. Інтерактивні методи навчання допомагають учням відчувати себе залученими до процесу навчання, що може призвести до підвищення їхньої мотивації.

Такі методи навчання допомагають учням краще зрозуміти матеріал, оскільки вони змушують їх активно мислити та працювати з інформацією. Інтерактивні методи навчання покращують розуміння матеріалу. Розвивають творчі здібності та критичне мислення.[15]

Інтерактивні методи навчання допомагають учням розвивати свої творчі здібності та критичне мислення, оскільки вони змушують їх знаходити нові способи вирішення проблем та застосування знань.

Такі методи навчання розвивають творчі здібності та критичне мислення

Інтерактивні методи навчання можна використовувати на всіх рівнях освіти, у тому числі в географії. Ось кілька прикладів інтерактивних методів навчання, які можна використовувати в географії:

- **Рольові ігри:** учні можуть взяти на себе ролі певних географічних об'єктів або явищ. Це може допомогти їм краще зрозуміти взаємозв'язки між різними географічними об'єктами та явищами.

- **Проекти:** учні можуть працювати над реальними географічними проектами, такими як дослідження певної місцевості або вирішення географічної проблеми. Це може допомогти їм застосовувати свої знання та навички у реальному світі.

- **Географічні ігри:** учні можуть грати в географічні ігри, такі як географічні кросворди або вікторини. Це може допомогти їм закріпити свої знання з географії.

Отже, ці методи навчання можуть бути ефективним способом покращити навчання та викладання географії. Однак важливо використовувати їх вдумливо та в контексті навчальних цілей.

Інтерактивні методи навчання відіграють важливу роль у створенні динамічного, змістовного та ефективного навчального процесу, спрямованого на розвиток різних аспектів особистості учнів.

2.3. Використання проектної роботи та практичних вправ.

Проектні роботи та практичні вправи є важливими методами навчання географії у школі. Вони дозволяють учням глибше зрозуміти і закріпити теоретичні знання, розвинути практичні навички та творче мислення.

Проектна робота - це творче завдання, яке передбачає виконання учнями певного обсягу роботи, що має певну мету та кінцевий результат. Проектна робота може виконуватися самостійно або в групі.

Проектні роботи з географії можуть бути різноманітними за тематикою та складністю. Вони можуть бути спрямовані на вивчення певної географічної теми, вирішення певної проблеми або розробку певного продукту.

Наприклад, проектною роботою з географії може бути створення атласу регіону, розробка туристичного маршруту, створення віртуальної подорожі або проведення екологічного дослідження.

Практична вправа - це завдання, яке передбачає виконання учнями певних дій з метою отримання певного результату. Практичні вправи можуть бути спрямовані на вивчення певного географічного явища, процесу або об'єкта.

Наприклад, практичними вправами з географії можуть бути:

- Визначення напрямків за компасом.
- Визначення висоти точки за допомогою барометра.
- Визначення ухилу схилу за допомогою схиломіру.
- Визначення рельєфу за допомогою карти.
- Визначення кліматичних умов за допомогою карти.
- Визначення рослинності та тваринного світу за допомогою карти.

Проектні роботи та практичні вправи мають ряд переваг перед іншими методами навчання географії. Вони дозволяють:

- Глибше зрозуміти і закріпити теоретичні знання.
- Розвинути практичні навички.
- Розвинути творче мислення.
- Навчитися працювати в команді.
- Отримати досвід самоосвіти.

Вибір проектних робіт та практичних вправ залежить від таких факторів, як:

1. Вік і рівень підготовки учнів.
2. Зміст навчального матеріалу.

3. Мета навчання.

Організація проектних робіт та практичних вправ вимагає від вчителя певних зусиль. Вчитель повинен:

- Вибрати тему або завдання для проектної роботи або практичної вправи.
- Розробити план роботи над проектною роботою або практичною вправою.
- Забезпечити учнів необхідними матеріалами та обладнанням.
- Керівництво роботою учнів над проектною роботою або практичною вправою.

Оцінювання проектних робіт та практичних вправ може здійснюватися за такими критеріями, як:

1. Якість виконання роботи.
2. Точність отриманих результатів.
3. Креативність підходу до виконання роботи.

Проектні роботи та практичні вправи є ефективним методом навчання географії у школі. Вони дозволяють учням глибше зрозуміти і закріпити теоретичні знання, розвинути практичні навички та творче мислення. Проектна робота та практичні вправи - це два ефективних методи навчання, які можна використовувати в географії. Використання проектної роботи та практичних вправ у навчальному процесі є ефективними методами, які сприяють глибшому засвоєнню матеріалу, розвитку практичних навичок і стимулюють творчий підхід до навчання. Вони дозволяють учням:[14]

- Зануритися в матеріал і краще його зрозуміти. Проектна робота та практичні вправи вимагають від учнів активної участі та самостійного пошуку інформації. Це допомагає їм краще зрозуміти матеріал і закріпити його.

- Розвинути творчі здібності та критичне мислення. Проектна робота та практичні вправи вимагають від учнів знаходити нові рішення та підходи до проблем. Це допомагає їм розвивати творчі здібності та критичне мислення.

□ Застосувати свої знання та навички у реальному світі. Проектна робота та практичні справи дозволяють учням застосовувати свої знання та навички у реальному світі. Це допомагає їм краще зрозуміти, як географія пов'язана з їхнім життям.

Проектна робота - це довгостроковий проект, який виконується учнями самостійно або в групах. Проекти можуть бути різними за масштабом і складністю, але вони завжди мають конкретну мету і завдання.

Ось кілька прикладів проектів, які можна використовувати в географії:

□ Дослідження певної місцевості. Учні можуть досліджувати певну місцевість, наприклад, свою школу, місто або регіон. Вони можуть збирати інформацію про географічні об'єкти та явища, населення, економіку тощо.

□ Розробка географічного проекту. Учні можуть розробити географічний проект, наприклад, план міста, маршрут туристичного подорожжя або програму охорони навколишнього середовища.

□ Виявлення та вирішення географічної проблеми. Учні можуть виявити і спробувати вирішити географічну проблему, наприклад, проблему забруднення навколишнього середовища або нерівності в розвитку.

Враховуючи різні основи класифікації, В. П. Корнеєв виокремлює наступні типи проектів, які мають місце у вивченні шкільного курсу географії. (Див. табл.1.)

Основа класифікації	Типи проектів
За змістом	Фізико-географічні, соціально-економічні, екологічні, історикогеографічні, краєзнавчі, комплексні
За рівнем інтеграції	Монопроектні, міжпредметні, надпредметні (останні виходять за межі шкільної програми)

За терміном виконання	Короткотривалий (до кількох тижнів), середньотривалий (до кількох місяців), довготривалий (понад півроку)
За кількістю учасників	Індивідуальні, групові, колективні
За видом діяльності	Дослідницькі, пошукові, творчі, рольові, прикладні, пізнавальні, практично орієнтовані
За характером контактів	Внутрішні (в межах класу, школи), регіональні (в межах району, області, країни), міжнародні (за участю представників різних країн)
За місцем у дидактичному процесі	Випереджальні, поточні, тематичні, підсумкові

Проекти, які використовуються в освітньому процесі з географії автор поділяє на навчальні, соціальні та управлінські, які в свою чергу класифікуються на дослідницькі, творчі, ігрові, інформаційні, практико-орієнтовані навчальні. [1]

Робота над проектами здійснюється поетапно. При цьому важливою є взаємна діяльність вчителя і учнів. (Див. табл.2.) [2]

У проектній діяльності між учнем і вчителем встановлюються певні відносини:

- учень визначає мету діяльності – учитель допомагає йому в цьому;
- учень відкриває нові знання – учитель рекомендує джерела знань;
- учень експериментує – учитель розкриває можливі форми і методи експерименту, допомагає організувати пізнавально-трудова діяльність;
- учень обирає – учитель сприяє прогнозуванню результату вибору;

□ учень активний – учитель створює умови для розвитку активності;

□ учень – суб’єкт навчання, учитель – партнер;

□ учень відповідає за результати своєї діяльності – учитель допомагає оцінити отримані результати і виявити способи вдосконалення діяльності.

	Етапи роботи над проектом	Діяльність учнів	Діяльність вчителя
1	<i>Підготовчий етап</i> Визначення теми та мети проекту	Обговорення теми. Добір інформації	Представлення теми, мотивація, допомога у розподілі завдань
2	<i>Планування</i> визначення джерел, засобів, методів аналізу; вибір засобів представлення результатів; вироблення критеріїв оцінювання	Формування завдань, вироблення плану дій	Коректування, пропозиція ідей
3	<i>Збір матеріалів</i> Опрацювання літератури, спостереження, анкетування, експеримент	Добір інформації	Спостереження, спрямування дій учнів
4	<i>Узагальнення</i> Систематизація та оцінка зібраних матеріалів, формування висновків	Аналіз матеріалів та відбір найсуттєвішого	Спостереження, коректування, поради
5	<i>Подання та оцінювання результатів</i> Усний та письмовий звіт,	Коллективне обговорення результатів.	Участь в обговоренні та оцінюванні

	оцінювання результатів та процесів дослідження	Оцінювання використаних можливостей	
6	<i>Презентація проекту</i> Рефлексія	Представлення, захист проекту	Допомога учням у презентації проекту. Визначення пріоритетів та перспектив

Практичні вправи - це короткострокові завдання, які виконуються учнями в класі або поза ним. Практичні вправи можуть бути різними за формою, але вони завжди мають на меті закріпити знання та навички учнів.

Ось кілька прикладів практичних вправ, які можна використовувати в географії:

- Виконання географічних задач. Учні можуть виконувати географічні задачі, наприклад, визначати географічні координати, вимірювати відстань або площу, розраховувати щільність населення тощо.
- Використання географічних інструментів. Учні можуть використовувати географічні інструменти, наприклад, компас, карту, атлас тощо.
- Виконання експериментів. Учні можуть виконувати експерименти, наприклад, з вивчення будови Землі, руху води або атмосферних явищ.

Проектна робота та практичні вправи можуть бути ефективним доповненням до традиційних методів навчання географії. Вони допомагають учням краще зрозуміти матеріал, розвинути творчі здібності та критичне мислення, а також застосувати свої знання та навички у реальному світі.[13]

РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОЄДНАННЯ МЕТОДІВ У ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ

3.1. Інноваційні методи навчання для учнів з особливими освітніми потребами.

Інноваційні методи навчання для учнів з особливими освітніми потребами - це методи, які використовують сучасні технології та підходи для забезпечення ефективного навчання таких учнів. Ці методи спрямовані на те, щоб допомогти учням з особливими потребами подолати свої труднощі в навчанні та досягти успіху в школі. [19]

Серед інноваційних методів навчання для учнів з особливими освітніми потребами можна виділити такі:

- **Інтерактивне навчання.** Інтерактивне навчання передбачає активну участь учнів в навчальному процесі. Учні не просто слухають пояснення вчителя, а й беруть участь у дискусіях, розв'язують завдання, виконують проекти. Інтерактивне навчання допомагає учням з особливими потребами краще зрозуміти навчальний матеріал і закріпити його.

- **Інклюзивне навчання.** Інклюзивне навчання передбачає навчання учнів з особливими потребами в загальноосвітніх школах разом з їхніми однолітками. Інклюзивне навчання допомагає учням з особливими потребами відчувати себе повноцінними членами суспільства і підвищує їхню самооцінку.

- **Використання технологій.** Технології можуть бути ефективним інструментом для навчання учнів з особливими потребами. Наприклад, комп'ютери та планшети можуть використовуватися для створення адаптованих навчальних матеріалів, для надання індивідуальної підтримки учням та для зв'язку з батьками та іншими фахівцями.

- **Індивідуальний підхід.** Учні з особливими потребами мають різні потреби та можливості. Тому важливо використовувати індивідуальний підхід до навчання таких учнів. Це означає, що вчителі

повинні враховувати індивідуальні потреби та можливості кожного учня при плануванні та проведенні уроків.

Інноваційні методи навчання для учнів з особливими освітніми потребами мають ряд переваг. Вони допомагають таким учням: (покращити свої академічні результати, розвивати соціальні та комунікативні навички, підвищити самооцінку та збільшити шанси на успішну соціальну адаптацію.

Соціально-економічні, суспільно-політичні та культурні трансформації, що відбуваються в нашій країні, сучасні світові тенденції гуманізації, інтеграції суспільства призвели до значущих змін в галузі освіти: висуваються нові стратегічні завдання і цілі, застосовуються інноваційні освітні й виховні технології, оновлюються зміст та форми організації освітнього процесу, впроваджуються технології навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах.

Проблема виховання молодого покоління є однією з найбільш актуальних у сучасній педагогічній науці. Головним напрямком реформування освіти є забезпечення в кожному навчально-виховному закладі гуманістичного підходу до дитини. Формування навчально-виховного процесу повинне бути спрямоване на створення відповідного життєвого простору, який допоможе кожній дитині знайти своє місце в житті, бути самостійною особистістю, здатною значуще ставитися не лише до самої себе, а й оточення, приймати свідомі рішення та відповідати за їх виконання.

У різних офіційних документах зазначено на рівний доступ до освіти для всіх громадян України, незалежно від їх психофізичних можливостей, і визначено мету державної політики стосовно розвитку освіти. Ця мета полягає в створенні ефективного життєвого середовища з метою забезпечення розвитку особистості та творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно

працювати й навчатися протягом усього життя, оберігати та розвивати національно-культурні та громадянські цінності.

У контексті модернізації української освіти особливо важливою є проблема створення сприятливих умов для розвитку, виховання і навчання осіб з особливими освітніми потребами, що відповідали б завданням реформування освіти в напрямку відкритості, демократичності та доступності, впровадження основних ідей Нової української школи. Діти із специфічними освітніми потребами відрізняються від здорових дітей своїм підходом до навчання, яке формується фактором їхнього розвитку. Розумне, цілеспрямоване виховання сприятиме компенсації певних їхніх дефектів, а завдяки компенсаторним можливостям та гнучкості їхньої нервової системи у процесі виховання відбудеться розвиток особистісних якостей.

Основною вимогою до сучасного виховного процесу у дітей з особливими освітніми потребами є забезпечення процесу самореалізації та організації соціальних компетенцій кожного вихованця. Перед педагогами сьогодні постало завдання: сформувати відповідні умови, що допоможуть кожній дитині самоствердитись (активність до самореалізації) та самоактуалізуватися (активуватись на збагачення своїх власних сил). Навчально-пізнавальна діяльність осіб з особливими освітніми потребами не завжди є ефективною при використанні традиційних методів, тому важливе використання специфічних інноваційних засобів навчання і виховання. Застосування інноваційних технологій націлене на розвиток навичок мотивації, самостійного орієнтування в інформації, формування творчого, нетрадиційного мислення, розвиток особистості шляхом максимального розкриття її природних здібностей.

Інтерактивні підходи найбільш відповідають компетентнісному підходу до навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами. Вони не

примушують учнів виконувати певні вимоги, а надають можливість для саморегуляції, створюють умови для того, щоб учень самостійно наблизився до виконання поставлених завдань. Тому серед методів, що підходять для інклюзивного навчання, актуальними є імітаційні, зокрема дидактичні ігри, робота в невеликих групах, застосування технологій "портфоліо", кейс-методів.

Основу інтерактивного навчання становить колективна діяльність в невеликих групах. Найпростіша форма, що входить у склад інтерактивного навчання – це спільна праця в парах, що дає можливість учням розвивати навички співпраці, опановувати вміння висловлювати свої думки та активно слухати.

Маючи це на увазі, методи навчання і викладання в інклюзивному оточенні повинні бути відповідними та ефективними для врахування різних освітніх потреб широкого спектру учнів, і однією з найефективніших методик є індивідуалізоване викладання.[6]

Використання інноваційних методів навчання для учнів з особливими освітніми потребами є важливим кроком до забезпечення їхнього успіху в школі та в житті.

Інклюзивна освіта ставить собі за мету забезпечення рівного доступу до здобуття якісної освіти та створення необхідних умов для досягнення ситуації успіху під час освоєння знань усіма без винятку дітьми. Завдання інклюзивної освіти полягають у тому, щоб включити всіх дітей в шкільну систему та забезпечити їх рівноправність, створити належні умови, які б сприяли їхньому розвитку. Але все це можливо тільки за умові налагодження добрих стосунків та співпраці вчителя з асистентом вчителя.

Асистент та вчитель – одна команда, що працює на поставлену ціль, а саме, на всебічний розвиток дитини з особливими освітніми потребами. Кожен із них виконує свої обов'язки та функції, але мета у них одна. Вчитель завжди виступає головним у цій системі. Саме йому надається головна роль, бо він

визначає та розробляє навчальний план для всіх учнів та методи засвоєння знань ними. Він веде освітній процес, а асистент вчителя виступає як помічник, тому що вчителю під час уроку самому важко індивідуально працювати з певною дитиною. Його урок розрахований на весь клас та засвоєння знань усіма дітьми. І тут на допомогу приходить саме асистент вчителя. Він допомагає не тільки дітям з особливими освітніми потребами, а й іншим учням класу за потреби. Тому їх спільна робота є дуже важливою.

Для того, щоб робота асистента та вчителя була ефективною, потрібно використовувати різні стратегії. Колупаєва А. А. у своєму навчально-методичному посібнику виділяє такі стратегії роботи:

- перед початком роботи потрібно чітко обговорити ролі та завдання кожного з учасників співпраці;
- установити критерії спільної роботи;
- дотримуватися конфіденційності;
- обговорити підходи до навчання й управління класом;
- регулярно обговорювати успіхи та проблеми учнів під час уроків.

Учитель планує, організовує, створює розклад і координує діяльність класу та підготовку уроків для всіх учнів. Асистент вчителя не відповідає за виконання цих же завдань щодо учнів з особливими потребами. Учитель може попросити асистента допомогти при підготовці до уроку. «Додаткова пара рук і очей» асистента вчителя дуже важлива для належного проведення уроку і діяльності в класі та школі. Клас може бути дуже активним, або навпаки, пасивним та повільним, що ускладнює роботу вчителя. Асистенти вчителів допомагають учням, вчителям або колективу школи в межах своїх повноважень і обов'язків.

Колектив школи складається з навчального персоналу – вчителів, фахівців (логопеда, дефектолога, психолога, вчителя-реабілітолога), консультанта з питань мови жестів, керівника школи (директора). Цей перелік може бути продовжений. Розпочинаючи свою роботу, вони спільно з вчителем класу в першу чергу аналізують відповідність вимог навчальної програми, а також

використовуваних на уроці методів і прийомів, що будуть відповідати можливостям дитини з особливими освітніми потребами, та визначають необхідність надання допомоги та її характер.

Коли сформовані чітко поставлені завдання, тоді починається співпраця між асистентом та вчителем уже безпосередньо на уроці. Асистент учителя під керівництвом учителя може працювати з учнями індивідуально або в невеликих групах, проводячи різну роботу для підсилення та покращення засвоєння навчальної програми. Асистент вчителя, вже як було сказано, це помічник у роботі, як з усім класом, так і безпосередньо з учнями з особливими освітніми потребами. І, щоб така робота була ефективною, виділяють моделі співпраці.

Розглянемо деякі моделі співпраці асистента вчителя з учителем класу.

Підтримка на уроці. Це одна із розповсюджених моделей та найбільше застосовується у практиці. У цій моделі провідну роль відіграє вчитель, він проводить урок з усім класом. Асистент вчителя в цей час допомагає дітям з труднощами в навчанні, звертаючи особливу увагу на учнів з особливими освітніми потребами. Але при цьому він намагається приділяти увагу й іншим учням, які потребують допомоги. Тоді в учнів з ООП не виникає відчуття того, що вони не такі, як інші, а працюють на рівні з усім класом.

Навчання в групах. При використанні такої моделі до уроку залучаються інші фахівці, які беруть участь в розробці ІПР дитини. Учитель і асистент планують урок, на якому учні будуть працювати в малих групах –центрах діяльності. Так, у одній групі є помічник, який допомагає учням працювати разом над виконанням загального завдання. Такий підхід сприяє формуванню у дітей вміння працювати разом, як одна команда, для досягнення поставлених цілей.

Паралельне навчання. Учитель і асистент вчителя планують урок разом, але кожен з них проводить урок самостійно в малих групах або з половиною учнів класу. При використанні цієї моделі можуть залучатися до роботи асистент вчителя та інші представники шкільної команди (логопед, психолог,

медичний працівник).

Альтернативне навчання. У його основу покладено диференційоване навчання. У цій моделі вчитель працює з більшістю учнів класу, а асистент вчителя працює з групою учнів, які мають труднощі в навчанні. До цієї групи можуть залучатися і ті учні, які не зрозуміли щось з уроку. Заняття спрямовані на надолуження навчального матеріалу шляхом повторення, узагальнення.

Такі моделі навчання допомагають не лише налагодити співпрацю, а й ще, ставлячи чітку модель викладання, вони допомагають учням у засвоєні потрібних знань.

Ще однією з цікавих, але не часто практикуючих моделей, є спільне викладання. Важливе значення у роботі вчителя та асистента відіграє вміння використовувати практику спільного викладання. Адже ретельно спланована робота з асистентом вчителя не лише забезпечить кращу якість викладання, а й сприятиме професійному розвитку педагогів.

В посібнику «Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі», автором якого є Колупаєва А.А., Литовченко С.В. вказується, що: «спільне викладання – це новий досвід для педагогів, особливо для тих, хто цікавиться інноваційними практиками. Вона набуває все більшого поширення в усьому світі, хоча й залишається ще маловивченою.

Особливістю такого викладання в Україні є те, що в цьому процесі можуть брати участь не тільки педагоги та інші фахівці, а й асистенти вчителя». Під час спільного викладання урок веде не менше двох педагогічних працівників, які спільно викладають і є рівноправними колегами, які мають однакову професійну підготовку, а значить, і виступають як партнери.

Навчальну основу становить загальноосвітня навчальна програма, яку можна видозмінити в інтересах учнів, яким це потрібно. Обидва фахівці координують свої дії та проводять навчання, відіграючи при цьому активну роль.

Обидва педагоги повинні прагнути до того, щоб їхні методи викладання забезпечували

повне залучення всіх учнів, що не завжди є можливим у роботі одного вчителя з усім класом.

Софій Н. З. у своїй праці «Інклюзивна школа: особливості організації та управління» наголошує на основних компонентах ефективної практики спільного викладання:

1. **Спільні узгоджені цілі.** Визначення навчальних цілей під час планування та їх узгодження є однією з важливих умов успішного спільного викладання.
2. **Спільні цінності та переконання.** Педагоги повинні мати не тільки спільне бачення «чого навчати», а і спільне розуміння процесу навчання учнів.
3. **Рівноцінність учасників.** Рівноцінність обох педагогів досягається тоді, коли кожний з них відчуває, що його/її знання та досвід цінуються.

Повага до свого колеги є запорукою досягнення паритету в своїй діяльності.

Спільне лідерство. Один з педагогів так описала свій досвід спільного викладання: «Я робила все, що мусить робити хороший учитель. Відмінність полягала в тому, що при спільному викладанні це робили двоє людей».

Співпраця. Очевидно, що спільне викладання передбачає насамперед співпрацю. Викладання у співпраці — це спосіб організації навчального процесу, до якого треба ретельно підготуватись. Найкращою підставою для організації співпраці педагогів у процесі навчання дітей можна вважати прагнення підвищити навчальні результати учнів. Цей процес повинен бути поступовим, ретельним і вдумливим. Щоб між педагогами виникли ефективні та комфортні взаємини співробітництва, інколи потрібно близько двох років.

Входження у процес спільного викладання повинен бути чітко спланованим, структурованим, систематичним і безперервним.

3.2. Застосування інноваційних методів в умовах пандемії та воєнного стану

Під час пандемії, інноваційні методи вивчення географії в школах виявляються особливо важливими для забезпечення ефективного та зацікавленого навчання учнів. Однією з ключових стратегій є використання віртуальних ресурсів та технологій. Віртуальні географічні карти, які надають детальні зображення світу, можуть стати потужним інструментом для візуалізації географічних концепцій.

Крім того, інтерактивні додатки та онлайн-платформи дозволяють вчителям створювати зміст, який може бути доступним для учнів у будь-якому місці та часі. Від віртуальних екскурсій до використання географічних ігор, такі інтерактивні методи стимулюють активну участь та сприяють збереженню інтересу до предмету.

Пандемія COVID-19 змусила школи по всьому світу перейти на дистанційне навчання, що призвело до виникнення нових викликів для вчителів географії. Інноваційні методи навчання стали важливими для того, щоб зробити вивчення географії цікавим і захоплюючим для учнів у дистанційному середовищі.

Ось кілька прикладів інноваційних методів вивчення географії, які можна використовувати в школах під час пандемії:

- **Використання віртуальних подорожей.** Віртуальні подорожі дозволяють учням відвідати різні географічні місця, не залишаючи свого будинку. Існує багато веб-сайтів та програм, які пропонують віртуальні подорожі, наприклад Google Earth, Google Street View та National Geographic.
- **Використання географічних ігор та симуляцій.** Географічні ігри та симуляції допомагають учням краще зрозуміти складні географічні концепції. Існує багато різних типів географічних ігор та симуляцій, які можна використовувати в дистанційному навчанні, наприклад GeoGuessr, SimCity та Minecraft.

- **Використання соціальних медіа.** Соціальні медіа можуть бути використані для того, щоб зробити вивчення географії більш інтерактивним і захоплюючим. Учні можна заохочувати ділитися своїми дослідженнями та думками в соціальних мережах, наприклад Facebook, Twitter та Instagram.
- **Використання дистанційного навчання через відеоконференції.** Дистанційне навчання через відеоконференції дозволяє вчителям взаємодіяти з учнями в режимі реального часу. Цей метод може бути використаний для проведення дискусій, обговорення тем та надання індивідуальної підтримки.

Ці інноваційні методи навчання можуть допомогти зробити вивчення географії більш цікавим і захоплюючим для учнів у дистанційному середовищі. Вони можуть допомогти учням краще зрозуміти складні географічні концепції та розвинути свої критичні мислення та навички вирішення проблем.

Також, важливим є використання відеоуроків та віртуальних класів через платформи відеозв'язку, що дозволяє вчителям та учням взаємодіяти в режимі реального часу. Це сприяє збереженню соціальної взаємодії та комунікації, які є важливими аспектами навчання.

Загалом, впровадження інноваційних методів вивчення географії в школах під час пандемії допомагає адаптувати навчальний процес до сучасних умов, забезпечуючи якісне та цікаве навчання для учнів у віддаленому режимі.

Воєнний стан в Україні став стресом для всіх учасників навчального процесу. В таких умовах роль психологічної служби в системі освіти зростає дуже швидко. Забезпечити своєчасну та систематичну доставку, здійснювати психологічний та соціально-педагогічний супровід учасників освітнього процесу, сприяючи створенню психологічно комфортного освітнього середовища. Враховуючи те, що 2022-2023 рік став екстремальним для всіх учасників освітнього процесу, психоемоційний стан здобувачів освіти погіршився.

Війна в Україні внесла значні зміни в освітній процес. Багато шкіл та університетів були зруйновані або пошкоджені, а багато вчителів та студентів були змушені покинути свої домівки.

У таких умовах особливо важливим є використання інтерактивних та інноваційних методів навчання. Ці методи дозволяють зробити навчання більш цікавим та ефективним для учнів, навіть якщо вони змушені навчатися дистанційно. Навчальні заклади були змушені перейти на дистанційне навчання, що поставило перед вчителями та студентами нові виклики.

Одним із таких викликів є необхідність забезпечити ефективність навчання в умовах дистанції. Інтерактивні та інноваційні методи навчання можуть бути ефективним інструментом для вирішення цієї проблеми.

Переваги інтерактивного та інноваційного навчання під час війни:

- **Забезпечують уважність та зацікавленість учнів.** Інтерактивні методи навчання дозволяють учням активно брати участь у навчальному процесі, що допомагає їм краще засвоювати матеріал.
- **Створюють відчуття присутності.** Інтерактивні методи навчання дозволяють учням відчувати себе частиною класу, навіть якщо вони змушені навчатися дистанційно.
- **Збільшують мотивацію учнів.** Інтерактивні методи навчання допомагають учням побачити, що навчання може бути цікавим і захоплюючим.

Деякі приклади інтерактивних та інноваційних методів навчання:

1. **Використання онлайн-платформ та сервісів.** Онлайн-платформи та сервіси дозволяють учням та вчителям взаємодіяти один з одним дистанційно. Наприклад, можна використовувати платформи для проведення вебінарів, відеоконференцій, онлайн-занять.
2. **Використання віртуальної реальності та доповненої реальності.** Віртуальна реальність та доповнена реальність дозволяють учням зануритися в навчальний процес і отримати нові відчуття. Наприклад, можна використовувати віртуальну реальність для вивчення

історії або географії, а доповнену реальність - для вивчення біології або хімії.

3. Використання гейміфікації. Гейміфікація - це використання елементів ігор в освітньому процесі. Наприклад, можна використовувати гейміфікацію для створення навчальних ігор або для мотивації учнів до навчання.

Інтерактивне та інноваційне навчання є важливим інструментом для забезпечення ефективного навчання під час війни. Ці методи допомагають учням краще засвоювати матеріал, зберігати мотивацію та почуття присутності.

Для того, щоб успішно використовувати інтерактивні та інноваційні методи навчання під час війни, вчителям необхідно: вибрати методи, які будуть найбільш ефективними для певної групи учнів; підготувати необхідні матеріали та ресурси; провести навчання для учнів щодо використання цих методів.

А для того, щоб максимально ефективно використовувати інтерактивні та інноваційні методи навчання, учням необхідно: бути відкритими до нових методів навчання; не бійтеся експериментувати; взаємодіяти з іншими учнями та вчителями.

Інтерактивне та інноваційне навчання є важливим інструментом для забезпечення якісної освіти під час війни. Ці методи дозволяють зробити навчання більш цікавим, ефективним та доступним для всіх учасників освітнього процесу.

3.3. Вплив поєднання методів на мотивацію та академічну успішність учнів.

Дослідження показують, що поєднання методів навчання може мати позитивний вплив на мотивацію та академічну успішність школярів. Це тому, що воно може задовольнити різні потреби та стилі навчання учнів, а також зробити навчання більш цікавим і захоплюючим.[3]

Ось деякі конкретні приклади того, як поєднання методів може підвищити мотивацію та академічну успішність учнів:

Інтерактивні методи навчання можуть допомогти залишатися зацікавленими та залученими в навчальний процес. Вони можуть також допомогти краще зрозуміти матеріал і закріпити отримані

Диференційоване навчання може допомогти досягти успіху, незалежно від їхнього рівня підготовки чи стилю навчання. Це може включати надання додаткових ресурсів, таких як додаткові завдання, пояснення або підтримка.

Методи арт-терапії можуть допомогти учням розвинути творчість, вирішення проблем та інші важливі навички. Вони також можуть допомогти знизити стрес і занепокоєння, що може позитивно вплинути на їхню мотивацію та академічну успішність.

Важливо зазначити, що не існує одного найкращого способу поєднувати методи навчання. Найкращий підхід залежить від конкретних потреб і стилів навчання учнів.

Ось кілька порад щодо того, як вчителі можуть поєднувати методи навчання:

- **Розуміти різноманітні стилі навчання учнів.** Вчителі повинні усвідомлювати, що не всі учні навчаються однаково. Деякі учні краще навчаються за допомогою інтерактивних методів, тоді як інші краще навчаються за допомогою традиційних методів, таких як читання та письмо.
- **Будьте готові адаптувати свої уроки відповідно до потреб учнів.** Вчителі повинні бути готові адаптувати свої уроки відповідно до потреб учнів. Це може включати надання додаткових ресурсів, зміну темпу навчання або використання різних методів навчання.
- **Будь творчим.** Не бійтеся експериментувати з різними методами навчання. Ви можете знайти, що певний метод, який працює для однієї групи учнів, може не працювати для іншої групи.

Поєднання методів навчання може бути ефективним способом підвищення мотивації та академічної успішності. Вчителі, які готові експериментувати з різними методами навчання, можуть допомогти своїм учням досягти їхнього повного потенціалу.

Під час аналізу слід враховувати індивідуальні особливості груп школярів, визначати та порівнювати результати до і після впровадження нових методів. Аналіз допоможе зрозуміти, як педагогічні інновації впливають на мотивацію та академічну успішність і чи досягають вони запланованих цілей.

3.4. Оцінка ставлення вчителів та учнів до поєднання методів.

Вчителі в цілому позитивно ставляться до поєднання традиційних та інноваційних методів навчання. Вони вважають, що це дозволяє зробити навчання більш ефективним.[4]

Багато вчителів використовують поєднання методів у своїй практиці. Наприклад, вони можуть почати урок з лекції, а потім перейти до групової роботи або практичного заняття. Однак деякі вчителі вважають, що традиційні методи навчання є більш ефективними, ніж інноваційні. Вони вважають, що інноваційні методи навчання вимагають більше часу та зусиль для підготовки та проведення.

Натомість, учні дуже позитивно ставляться до поєднання методів навчання. Вони вважають, що це дозволяє зробити навчання більш цікавим та ефективним.

Багато школярів вважають, що традиційні методи навчання є занадто сухими та одноманітними. Вони вважають, що інноваційні методи навчання дозволяють їм краще зрозуміти матеріал та розвинути творчі здібності. Однак деякі діти вважають, що інноваційні методи навчання є занадто складними та вимагають багато часу для засвоєння.

Поєднання традиційних та інноваційних методів навчання має ряд переваг. Воно дозволяє зробити навчання більш ефективним та цікавим для учнів.

Однак для успішного використання цього підходу необхідно, щоб вчителі були готові до змін та мали необхідні знання та навички.

Для того, щоб успішно використовувати поєднання традиційних та інноваційних методів навчання, вчителям необхідно:

- Бути відкритими до змін та готовими до експериментів.
- Містити необхідні знання та навички для використання інноваційних методів навчання.
- Планувати уроки так, щоб поєднувати традиційні та інноваційні методи.
- Аналізувати результати навчання та вносити необхідні корективи.

Традиційні та інноваційні методи навчання мають свої переваги та недоліки. Традиційні методи, як правило, більш структуровані та передбачувані, що може бути корисно для деяких учнів. Інноваційні методи, з іншого боку, можуть бути більш цікавими та захоплюючими, але вони також можуть бути більш складними для розуміння та застосування.

Більшість вчителів вважають, що поєднання традиційних та інноваційних методів навчання є найкращим підходом. Це дозволяє вчителям використовувати сильні сторони кожного методу та створювати більш ефективний навчальний досвід для своїх учнів.[10]

Вчителі, які використовують поєднання традиційних та інноваційних методів навчання, часто стверджують, що це допомагає їм:

- **Досягти різноманітних учнівських потреб.** Традиційні методи можуть бути особливо ефективними для учнів, які мають сильні академічні навички та добре сприймають структурований навчальний процес. Інноваційні методи, з іншого боку, можуть бути більш корисними для учнів, які мають слабші академічні навички або краще сприймають неструктурований навчальний процес.
- **Створити більш цікавий і захоплюючий навчальний досвід.** Традиційні методи можуть бути досить сухими та одноманітними, що може призвести до втрати інтересу учнів. Інноваційні методи, з іншого

боку, можуть допомогти зробити навчання більш цікавим і захоплюючим, що може підвищити мотивацію учнів.

□ **Підвищити ефективність навчання.** Поєднання традиційних та інноваційних методів може допомогти вчителям краще донести навчальний матеріал до своїх учнів.

Учні також загалом позитивно ставляться до поєднання традиційних та інноваційних методів навчання. Школярі, які навчаються за допомогою поєднання цих методів, часто стверджують, що це допомагає їм:

□ **Покращити свої академічні результати.** Поєднання традиційних та інноваційних методів може допомогти краще зрозуміти навчальний матеріал і запам'ятати його.

□ **Розвивати критичне мислення та творчі навички.** Інноваційні методи навчання, зокрема, можуть допомогти учням розвинути ці важливі навички.

□ **Збільшити мотивацію до навчання.** Цікавий і захоплюючий навчальний досвід може допомогти с бути більш мотивованими до навчання.

Поєднання традиційних та інноваційних методів навчання є ефективним підходом до навчання, який може принести користь як вчителям, так і учням. Цей підхід дозволяє вчителям використовувати сильні сторони кожного методу та створювати більш ефективний навчальний досвід для своїх учнів.

Ставлення вчителів та учнів до поєднання традиційних та інноваційних методів навчання є позитивним. Вчителі та діти відзначають, що поєднання цих методів може зробити навчання більш цікавим, ефективним і мотивуючим.

Однак, для того, щоб поєднання традиційних та інноваційних методів навчання було успішним, вчителям необхідно навчитися використовувати інноваційні методи навчання та адаптувати їх до своїх навчальних матеріалів та методів.

РОЗДІЛ 4. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

4.1. Розроблення методичних рекомендацій для вчителів

У контексті подолання наслідків російської агресії та відновлення України природнича освіта в школі виступає як один із важливих факторів формування особистості з активною громадянською позицією. Така особистість повинна володіти ключовими компетентностями, необхідними для успішної життєвої траєкторії, та мати здатність реалізовувати їх на практиці. Відтак, одним з важливих напрямів сучасної шкільної природничої освіти є якісне оновлення її змісту, враховуючи тенденції європейського освітнього простору.[12]

Нова українська школа вимагає й педагога нового формату, який здатний працювати в умовах стрімких змін, володіє сучасними методиками, спрямованими на формування у учнів оціночного ставлення до оточуючого світу, подій та явищ, вмінь використовувати отримані природничо-наукові знання та навички дослідницької діяльності для пояснення явищ природи, забезпечення власного та суспільного добробуту, збереження здоров'я, цивілізованої взаємодії в довкіллі.

Вчитель географії повинен мати аналітично-дослідницькі вміння, що становить необхідну умову формування його як педагогічного суб'єкта відповідно до нової парадигми і методології. Кваліфікований підхід у підготовці вчителя географії передбачає відповідність рівня компетентності вчителя вимогам сучасної географічної освіти: творчість, адаптивність і комунікабельність; екологічна грамотність; володіння основами сучасних геоінформаційних технологій; підтримка ефективної педагогічної взаємодії з батьками й громадськістю тощо.

При розробці навчальної програми вчителі можуть коригувати пропонований модельною навчальною програмою зміст навчального предмета відповідно до рівня підготовки класу, особливостей регіону, робочого навчального плану школи та потреб, які виникають в зв'язку з конкретними умовами, у яких відбувається освітній процес. Це може

включати додавання регіонального компоненту до змісту програми, розширення/поглиблення або ущільнення окремих елементів (розділів, тем, модулів і т. д.) програми відповідно до потреб учнів, матеріально-технічного забезпечення навчального закладу, вимог батьків, громади та інше; доповнення тематики практичних/творчих робіт; вилучення окремих аспектів для уникнення зайвої деталізації навчального матеріалу.

Велику увагу в процесі навчання доцільно приділити роботі з картою, мета якої – навчити учнів розуміти та читати її. Кожне з цих завдань визначає різні напрямки діяльності з картою. Розуміти карту передбачає мати картографічні знання: знати, що таке карта, які її характеристики, зміст, призначення, умовні знаки на ній, як слід користуватися картами. Читати карту – це означає вміти за допомогою умовних знаків робити висновки про географічні особливості територій, „бачити місцевість так, якою вона є насправді”, вміти вивчати і розуміти за допомогою карти розміщення, стан та взаємозв’язок різних явищ природи та людського суспільства. Уміння читати карту – вищий рівень діяльності з картою, ніж розуміння особливостей побудови карти. Для читання карти необхідні знання і картографічні, і географічні, і навіть багаторазові вправи з картами, оскільки читання карти – це вміння, яке формується у результаті виконання вправ. Отже, знати карту – значить уявляти взаємне розташування, форму та назви певних географічних об’єктів. Більшість цих видів діяльності проводяться на уроках-практикумах, практичних роботах, уроках-екскурсіях.

Звертаємо увагу на необхідність використання інтернет-ресурсів та онлайн-сервісів під час проведення уроків географії:

1. **Картографічні сервіси.** Використання картографічних сервісів, таких як Google Maps або Google Earth, може сприяти розвитку просторової уяви учнів та кращому розумінню географічних закономірностей й розташування різноманітних географічних об’єктів. За допомогою цих сервісів також можна вивчати топографію,

прокладати й відслідковувати маршрути, досліджувати різні країни і регіони світу.

2. **Онлайн-джерела.** Використання онлайн-джерел, таких як веб-сайти наукових журналів, географічні блоги, електронні карти, атласи та репозитарії географічних даних, дозволяє учням знайти актуальну та достовірну інформацію про географічні процеси й явища, окремі регіони і країни, природні умови і ресурси, інші аспекти географії. За допомогою цих ресурсів учні можуть проводити дослідження та представляти їх результати.

Приклади деяких навчальних ресурсів:

Цікава наука	https://www.youtube.com/channel/UCMIVE71tHEUDk_uw8tPxtzSQ
Експедиція Україner	https://ukrainer.net/
Колекція карт світу	https://worldmapper.org/
Карти корисних копалин, сільського господарства, економіки, населення, релігій тощо	https://www.bouncymaps.com/
Світова мапа часу	https://24timezones.com/map_uk.php#/map

Карта України	http://www.ua-maps.com/
Карти National Geographic	https://www.nationalgeographic.com/maps/

3. **Віртуальні екскурсії географічного спрямування.** Під час використання сервісів віртуальних подорожей учні можуть відвідати віддалені місця, до яких складно або неможливо потрапити фізично. Наприклад, вони можуть досліджувати національні парки, географічні пам'ятки або культурні центри через веб-камери, відео або 360-градусні зображення

Приклади таких веб-ресурсів є:

EarthCam	https://www.earthcam.com/
45 віртуальних подорожей Україною	https://life.pravda.com.ua/travel/2021/01/29/243805/
Віртуальні тури Україною	https://discover.ua/virtual-tours
Віртуальні подорожі національними природними парками України	https://lowcost.ua/nationalparks-ua/

4. **Географічні ігри та інтерактивні онлайн-додатки.** Існують онлайн-ігри та онлайн-додатки, які сприяють розвитку географічних знань. Наприклад, географічні вікторини, ребуси, хмари слів, ігри на відповідність, головоломки або ігри, у яких учні мають знайти

місцезнаходження географічних об'єктів на карті. Це може бути захоплюючою формою вивчення й закріплення вивченого матеріалу

До таких ресурсів можуть належати:

Learningapps	https://learningapps.org/
Ребуси українською	http://rebus1.com/ua/
Kahoot	https://kahoot.com/
Wordwall	https://wordwall.net/uk
Seterra	https://www.geoguessr.com/seterra/

Розроблення методичних рекомендацій для вчителів з використанням поєднання традиційних та інноваційних методів навчання може сприяти покращенню якості освіти та підвищенню мотивації студентів. Ось кілька рекомендацій:

1. Адаптація до індивідуальних потреб. Рекомендуйте вчителям активно досліджувати індивідуальні особливості та потреби кожного учня. Використовуйте різні методи для врахування різних стилів навчання.

2. Інтерактивні уроки. Заохочуйте вчителів використовувати інтерактивні методи, такі як обговорення, групова робота та використання сучасних технологій для залучення студентів до уроків.

3. Створення гібридних уроків. Рекомендуйте розробляти гібридні уроки, поєднуючи традиційні лекції з інтерактивними елементами та практичними завданнями.

4. Використання технологій. Підкресліть важливість використання сучасних технологій для підтримки навчання, таких як відеоуроки, онлайн-ресурси, віртуальна реальність тощо.

5. Розвиток творчості. Заохочуйте вчителів сприяти розвитку творчого мислення учнів. Використовуйте проектні завдання, де учні можуть застосовувати отримані знання у творчий спосіб.

6. Групова робота та співпраця. Рекомендуйте вчителям використовувати групові завдання та співпрацю для створення сприятливого командного середовища.

7. Формування зворотного зв'язку. Підкресліть важливість надання зворотного зв'язку студентам. Рекомендуйте вчителям активно спілкуватися зі студентами, враховуючи їхні думки та відгуки.

8. Аналіз власної практики. Заохочуйте вчителів регулярно аналізувати власну практику. Використовуйте рефлексію для ідентифікації успішних методів та обговорення можливих вдосконалень.

9. Розвиток методичних матеріалів. Підтримуйте розробку методичних матеріалів для вчителів, які допоможуть їм ефективно впроваджувати поєднання методів навчання.

10. Організація тренінгів та семінарів. Організуйте регулярні тренінги та семінари для вчителів з метою обміну досвідом та вивчення нових методів.

11. Підтримка вчителів. Забезпечуйте підтримку вчителів у процесі впровадження нових методів. Створіть механізми для вирішення труднощів та взаємодії з колегами.

12. Сприяння колективному вирішенню задач. Заохочуйте вчителів до колективного вирішення педагогічних та методичних завдань. Створіть форуми для обміну ідеями та найкращими практиками.

Ці рекомендації можуть слугувати основою для підтримки вчителів у впровадженні поєднання традиційних та інноваційних методів, забезпечуючи більш ефективне та мотиваційне навчання для студентів.

4.2. Пропозиції щодо підготовки вчителів до використання інноваційних методів

Підготовка вчителів до використання інноваційних методів на уроках географії є важливим етапом для успішного впровадження новаторських підходів у навчальний процес. Ось кілька пропозицій, які можуть допомогти в цьому процесі:[16]

1. Навчання з використанням технологій:

- Організуйте тренінги та семінари для вчителів з використання сучасних технологій у вивченні географії.
- Залучайте експертів та практикуючих вчителів для проведення майстер-класів з технічної частини роботи з інноваційними інструментами.

2. Ознайомлення з педагогічними методами:

- Надавайте вчителям доступ до літератури та досліджень з педагогіки та інновацій у навчанні географії.
- Організуйте групи обговорення для обміну досвідом щодо застосування інновацій в класі.

3. Розвиток компетентностей у використанні ГІС та технологій:

- Проводьте тренінги з вивчення геоінформаційних систем та програм для створення інтерактивних карт.
- Дозвольте вчителям практикувати використання ГІС у реальних проектах.

4. Створення педагогічних матеріалів:

- Допомагайте вчителям розробляти нові уроки та методичні матеріали для використання інновацій.
- Сприяйте створенню банку інноваційних ресурсів, які можна використовувати на уроках.

5. Участь у конференціях та семінарах:

- Заохочуйте вчителів взяти участь у конференціях та семінарах з педагогіки та географії.
- Сприяйте обміну досвідом між вчителями, які успішно впроваджують інноваційні методи.

6. Менторство та співпраця:

- Забезпечуйте можливість менторства для вчителів, які тільки починають використовувати інноваційні методи.
- Сприяйте створенню команд для спільної розробки та використання новаторських педагогічних підходів.

7. Оцінка та фідбек:

- Розробляйте систему оцінювання, що враховує використання інноваційних методів.
- Надавайте регулярний фідбек та можливості для самооцінки вчителями.

Ось деякі конкретні заходи, які можна вжити для реалізації цих пропозицій:

Створити курси підвищення кваліфікації для вчителів, присвячені інноваційним методам навчання. Такі курси можуть бути розроблені та проведені педагогічними університетами, обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти або іншими організаціями, які мають досвід у сфері інноваційної освіти.

Запропонувати вчителям можливості для стажування в школах, які вже використовують інноваційні методи навчання. Це дозволить вчителям побачити, як ці методи працюють на практиці.

Надати вчителям доступ до ресурсів, які допоможуть їм упроваджувати інноваційні методи. Це включає веб-сайти, блоги, навчальні матеріали та іншу інформацію.

Важливо зазначити, що підготовка вчителів до використання інноваційних методів є процесом, який триває. Вчителі повинні мати можливість продовжувати навчатися та розвиватися в цій галузі.

Вчителі повинні мати чітке розуміння цілей та завдань уроку. Це допоможе їм вибрати правильні інноваційні методи навчання. Вони мають бути готові до того, що інноваційні методи можуть вимагати від них певних змін у їхньому підході до навчання. Наприклад, інноваційні методи часто вимагають більшої взаємодії з учнями та більшої самостійності з їхнього

боку. Вчителі з розумінням повинні з розумінням віднестись до того, що інноваційні методи можуть не завжди працювати так, як вони очікують. Це нормально, оскільки інновації часто вимагають експериментування та адаптації.

Загалом, підготовка вчителів до використання інноваційних методів є важливою інвестицією в якість освіти. Інноваційні методи можуть допомогти вчителям зробити уроки географії більш цікавими, захопливими та ефективними.

Забезпечення постійної підтримки та можливостей для розвитку вчителів у галузі інновацій допомагає створити позитивне навчальне середовище, де вчителі відчувають себе впевнено та компетентно у використанні новітніх методів на уроках географії.

4.3. Вдосконалення навчальних програм та підручників з географії

Шкільна реформа вимагає відповідної перебудови дидактичної системи навчання географічних курсів з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Домінуючим компонентом, який визначає зміст географічної освіти в основній ланці загальноосвітньої школи, мають стати оновлені навчальні програми з курсів географії.[12]

Вдосконалення навчальних програм та підручників з географії є важливим завданням, яке має на меті зробити географічну освіту більш сучасною, актуальною та ефективною.

Навчальні програми повинні відображати сучасні географічні дослідження та виклики, з якими стикається світ. Наприклад, у навчальних програмах з географії слід приділяти більше уваги таким темам, як зміна клімату, сталий розвиток, екологічні проблеми тощо.

Також, програми з географії повинні бути тісно пов'язані з іншими навчальними предметами, такими як історія, економіка, право, природознавство тощо. Це дозволить учням краще зрозуміти взаємозв'язки між різними аспектами географії та іншими науками.

Навчальні програми з географії повинні сприяти розвитку міжкультурної компетентності учнів. Це важливо, оскільки світ стає все більш глобальним. Учні повинні мати розуміння різних культур і традицій, щоб жити та працювати в полікультурному суспільстві.

Підручники та навчальні програми повинні містити матеріали та завдання, які сприяють використанню інноваційних методів навчання. Це дозволить вчителям зробити уроки географії більш цікавими, захопливими та ефективними.

Ось деякі конкретні заходи, які можна вжити для реалізації цих напрямів:

- **Створити робочі групи з експертів, які будуть розробляти та впроваджувати нові навчальні програми та підручники.** Ці робочі групи повинні включати представників різних галузей географії, а також педагогів, методистів та інших фахівців.
- **Провести широке громадське обговорення проектів нових навчальних програм та підручників.** Це дозволить отримати відгуки від різних зацікавлених сторін і внести необхідні зміни.
- **Забезпечити фінансову підтримку для розробки та впровадження нових навчальних програм та підручників.** Це важливо, оскільки розробка якісних навчальних програм і підручників вимагає значних витрат часу та ресурсів.

Педагогічне дослідження розвитку змісту навчальних програм з географії для осередньої школи за останній період дозволяє зробити такі висновки:

1. Навчальні програми з географії для середньої школи – це нормативний документ, затверджений Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, що відображає Державний стандарт базової шкільної географічної освіти, за яким планує та здійснює свою навчально-виховну діяльність вчитель географії.
2. Програми з географії за останні 20 років багато разів оновлювались та змінювались й кожне наступне перевидання програм має як свої переваги, так і недоліки.

3. Зміни у змісті та структурі навчальних програм з географії пов'язані з розвитком географічної освіти та реформуванням загальноосвітньої школи.

4. Визначені пріоритетні на сьогодні завдання шкільної географії мають бути покладені в основу розробки оновленого змісту навчальних програм з географії для 6-9 класів.

5. Програми з географії потребують певного розвантаження та стандартизації. Перш за все, це стосується понятійного апарату, переліків об'єктів географічної номенклатури та змісту програмних практичних робіт.

Важливо зазначити, що вдосконалення навчальних програм та підручників з географії є тривалим і складним процесом. Однак це необхідна умова для підвищення якості географічної освіти в Україні.

4.4. Заохочення співпраці між вчителями та науковцями

Співпраця між вчителями та науковцями є важливою для підвищення якості освіти. Вона дозволяє вчителям отримувати доступ до останніх наукових досліджень, а науковцям - впливати на освітній процес.

Вчитель може отримати доступ до останніх наукових досліджень у галузі географії. Це дозволить вчителю оновлювати свої знання та удосконалювати методи навчання, а науковець може отримати інформацію про практичні проблеми, з якими стикаються вчителі. Це допоможе науковцю розробляти більш актуальні та практичні дослідження. Учні в свою чергу можуть отримати знання та навички, які відповідають останнім науковим досягненням. Це дозволить учням краще розуміти світ навколо них.[4]

Для заохочення співпраці між вчителями та науковцями можна використати такі умови:

- **Створити платформи для обміну інформацією та досвідом між вчителями та науковцями.** Це може бути веб-сайт, соціальні мережі або інші засоби.

- **Провести спільні заходи, такі як семінари, конференції та майстер-класи.** Це дозволить вчителям та науковцям познайомитися один з одним та обговорити спільні інтереси.

- **Забезпечити фінансову підтримку для співпраці між вчителями та науковцями.** Це може бути у вигляді грантів, стажувань або інших форм підтримки.

Важливо зазначити, що співпраця між вчителями та науковцями повинна бути взаємовигідною. Вона повинна приносити користь як вчителям, так і науковцям.

Ось деякі конкретні приклади співпраці між вчителями та науковцями в галузі географії:

1. Вчитель може запросити науковця провести лекцію або майстер-клас для учнів.
2. Вчитель може співпрацювати з науковцем над розробкою нового навчального матеріалу або методу навчання.
3. Вчитель може взяти участь у науковому дослідженні.

Такі приклади співпраці показують, що вона може бути різноманітною та ефективною.

ВИСНОВКИ

Географія є важливим навчальним предметом, який допомагає учням зрозуміти світ навколо них. Ефективне вивчення географії вимагає від вчителів використання різноманітних методів навчання, які відповідають індивідуальним потребам і інтересам учнів.

Традиційні методи навчання, такі як лекція, пояснення, бесіда тощо, мають свої переваги. Вони дозволяють вчителю передати велику кількість інформації в короткий час. Однак традиційні методи навчання часто є одноманітними та не сприяють розвитку критичного мислення та творчості учнів. Це дозволяє їм засвоювати факти та основні концепції, необхідні для розуміння географічних аспектів країни.

Інноваційні методи навчання, такі як проектна діяльність, групова робота, використання інтерактивних технологій тощо, мають ряд переваг. Вони дозволяють учням активно залучатися до навчального процесу, розвивати критичне мислення, творчість та навички співпраці. Однак інноваційні методи навчання вимагають від вчителів додаткової підготовки та часу.

Поєднання традиційних і інноваційних методів навчання є найефективнішим підходом до вивчення географії. Це дозволяє вчителям задовольнити різні потреби і інтереси учнів, а також зробити уроки географії більш цікавими, захопливими та ефективними.

Поєднання традиційних та інноваційних методів вивчення географії України в закладах середньої освіти є ключовим елементом для забезпечення ефективного та комплексного навчання учнів. Об'єднуючи стабільний фундамент традиційних методів із сучасними технологічними та інтерактивними інноваціями, вчителі створюють оптимальне середовище для розвитку глибокого розуміння та інтелектуальних навичок учнів.

З іншого боку, інноваційні методи, такі як використання геоінформаційних систем (ГІС), віртуальної реальності (VR) та проектного навчання, вносять в навчання елементи інтерактивності, практичності та застосування отриманих

знань. Це стимулює учнів до активної участі, розвитку критичного мислення та творчого підходу до вивчення географії.

Поєднання цих двох підходів не лише надає учням глибоке та повне розуміння географічних питань України, але і сприяє розвитку комплексу навичок, які є важливими для успішної адаптації у сучасному інформаційному суспільстві. Підсумовуючи, поєднання традицій та інновацій створює збалансований підхід до вивчення географії, сприяючи глибокому розумінню та зацікавленості учнів у своєрідності та важливості географії України.

Отже, можна зробити такі висновки, що:

- Поєднання традиційних і інноваційних методів навчання є передумовою ефективного вивчення географії України в закладах середньої освіти.
- Традиційні методи навчання мають перевагу в передачі великої кількості інформації в короткий час.
- Інноваційні методи навчання мають перевагу в розвитку критичного мислення, творчості та навичок співпраці.
- Вчителі повинні мати можливість вільно комбінувати традиційні та інноваційні методи навчання, залежно від конкретних навчальних завдань та потреб учнів.

Використання різноманітних методів навчання дозволяє вчителям зробити уроки географії більш цікавими, захопливими та ефективними. Це допомагає учням краще зрозуміти світ навколо них і розвивати важливі життєві навички.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ЛІТЕРАТУРИ

1. Корнеєв, В. П. Технології в навчанні географії: Навч.-метод. посіб. / В. П. Корнеєв. Х.: Основа, 2004. С.111
2. Мельник Антоніна Активізація навчально- пізнавальної діяльності учнів на уроках географії та географічного краєзнавства шляхом використання проектних технологій. [Електронний ресурс].
<http://antoninamelnik.kr.sch.in.ua/>
3. Надтока О. Ф. Теоретичні та практичні аспекти компетентнісного навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах / О. Ф. Надтока // Український педагогічний журнал. - 2016. - № 1. - С. 51-60.
4. І.Касіяник, Володимир Мисько Методика навчання географії(теоретичний аспект) ст.6-65.
5. Навчально-методичне видання А.М.Слюта Методика навчання географії
6. Т. Назаренко, М. Криловець, В. Яценко, А. Логінова, О. Часнікова Методика розроблення та впровадження інтегрованих курсів за вибором з географії та економіки в гімназії та ліцеї методичний посібник
7. Варакута Ольга Інноваційні підходи до формування змісту географічної освіти в школі//Освітній простір ХХІ століття: реалії, новації, перспективи. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ. С.22-26
8. Пустовойт В.П. Використання методу проектів на уроках географії. [Електронний ресурс].
https://valpustovoyt.ucoz.com/publ/vikoristannja_metodu_proektiv_na_urokakh_geografiji/1-1-0-2
9. Рач Валентин, Зварич Марина Управління проектами. [Електронний ресурс]. <https://present5.com/upravlinnya-proektami-vikladachi-rach-valentin-anatolijovich-zvarich-marina/>
10. Стадник О.Г. Метод проектів у навчанні географії // Географія. 2007. С. 3-13.
11. Кобернік С. Г. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах : [навчально-методичний посібник] / С. Г. Кобернік,

- Р. Р. Коваленко, О. Я. Скуратович ; за ред. С. Г. Коберніка. – К. :
Навчальна книга, 2005. – С. 59-60.
12. Кобернік С. Г. Проблема удосконалення навчальних програм з шкільних курсів географії/ С. Г. Кобернік // Географія та основи економіки в шк. – 2001. – № 2. – С. 2-3.
  13. Довбиш, Л. В. Метод проектів як спосіб підвищення якості та ефективності пізнавальної діяльності учнів на уроках географії [Текст] / Л. В. Довбиш // Нива знань. – 2014. – № 3. – С. 45–47.
  14. Стадник, Олександр Проектна діяльність учнів при вивченні географії [Текст] / Олександр Стадник // Краєзнавство. Географія. Туризм. Шкільний світ. – 2012. – № 9. – С. 12-15.
  15. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання.— К., 2004.—С. 64-66.
  16. Кобернік С.Г. Методика викладання географії в школі. Наочно-методичний посібник. -К. Стафед-2, 2000. – 320с.
  17. Малая О. І. Інтерактивні та ігрові форми навчання на уроках географії // Географія, краєзнавство, туризм. – 2002. – №3.
  18. Яськова А.О. Використання інтерактивних методів у викладанні географії/ А.О. Яськова //Географія. -2006. -Лют. (№ 3). - (Дод.). - С. 1-8.
  19. Колупаєва А.А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб./ А.А.Колупаєва, Л.О.Савчук, - к. Видавнича група “АТОПОЛ”, 2011- 273.